

Psychiater worden: een intensieve introductiecursus voor artsen in opleiding

F.E. DE VRIES, L.N.M. PERQUIN, H.J.M. VAN ROSSUM, A.J.L.M. VAN BALKOM

SAMENVATTING De opleiding tot psychiater in het opleidingscluster Noord-Holland start sinds oktober 2006 met een intensieve introductiecursus van een week. Deze cursus is ontworpen om de overgang naar de specialistenopleiding te vergemakkelijken en om de arts in opleiding tot psychiater (aios) handvatten te geven voor spoedeisend werk. 15 aiossen werden middels focusgroepinterviews gevraagd naar hun mening over deze cursus. De cursus werd hoog gewaardeerd en leidde tot een goed functionerende onderwijsgroep.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 51(2009)11, 841-845]

TREFWOORDEN aios, introductiecursus, specialistenopleiding

Het begin van de opleiding tot medisch specialist, wanneer de coassistent arts in opleiding wordt, is een cruciale transitie (Prince e.a. 2004). Dat artsen in opleiding tot specialist (aios) hun nieuwe rol positief waarderen (Goldrace e.a. 2003), neemt niet weg dat de plotseling toegenomen verantwoordelijkheid, de grote werkdruk, de nieuwe positie binnen het team en de beperkte voorbereiding op dit alles, de eerste maanden van de opleiding tot een stressvolle periode maken (Prince e.a. 2004). In een recent Engels artikel wordt deze periode zelfs aangeduid met de term 'a survival exercise' (Brown e.a. 2007). Hoewel in Nederland veel aiossen al werkervaring hebben opgedaan voordat ze met de specialistenopleiding starten, krijgen ook zij te maken met een transitie. De aios moet aan de eisen van de stageplek voldoen, maar ook aan die van de opleiding, zoals het voorbereiden en volgen van cursorisch onderwijs, het geven van referaten en – in het geval van de aios psychiatrie – het verrichten van psychotherapieën onder supervisie.

Waarom een introductiecursus?

In het opleidingscluster Noord-Holland (AMC, JellinekMentrum, GGZ InGeest (Buitenzamenst-De Geestgronden) en Sint Lucas-Andreas Ziekenhuis) is een cursus ontwikkeld om de aios beter voor te bereiden op de opleiding tot psychiater. De aiossen worden de eerste week van de opleiding uitgeroosterd van het afdelingsprogramma om een intensieve introductiecursus te volgen. Aanleiding voor deze vernieuwing was de nieuwe opleidingsrichtlijn van het Centraal College van Medisch Specialisten (2004), inmiddels uitgewerkt in een landelijk opleidingsplan voor de psychiatrie (HOOP). Hierin wordt geadviseerd om de opleiding te starten met een introductiecursus, om de aios te trainen in basale competenties die noodzakelijk zijn om zelfstandig medisch te kunnen handelen (Hengeveld e.a. 2009).

Alhoewel de algemene indruk bestaat dat een intensieve introductie aan het begin van de opleiding zinvol is, zijn er weinig publicaties over de effecten van een dergelijke cursus op de tevreden-

heid en het functioneren van de aios. In twee studies heeft men met vragenlijsten de tevredenheid van aiossen onderzocht na het volgen van een intensieve introductieperiode (van respectievelijk 5 dagen en 4 weken). Beide groepen aiossen hadden grote waardering voor de cursus (Rousseau e.a. 2007; Stark & Mitchell 2003).

In dit artikel beschrijven we de door ons ontwikkelde introductiecursus voor aiossen psychiatrie en inventariseren we de ervaringen van een groep deelnemers aan de cursus.

CURSUSOPZET EN -INHOUD

De door ons ontwikkelde introductiecursus bestaat uit één week voltijdonderwijs. De cursus is praktijkgericht en bestaat uit interactieve lessen. Met de cursus wordt beoogd dat de aios een aantal basisvaardigheden in spoedeisende situaties kan toepassen, dat hij of zij binding met de opleiding voelt en dat de aiossen een groep vormen waarin een veilig onderwijsklimaat heerst.

Relevante onderwerpen voor de cursus zijn geïnventariseerd door een psychiater (LP) en een aios. Elke cursus is schriftelijk en mondeling geëvalueerd, waarop de cursus steeds iets aangepast werd. Een overzicht van het huidige programma staat in tabel 1.

Ten eerste komen relevante basisvaardigheden voor de acute diensten aan bod, zoals het beoordelen van suïcidaliteit, het voorschrijven

van acute medicatie, de benadering van mensen met persoonlijkheidsstoornissen in crisis en diagnostiek en behandeling van patiënten met een delirium. Andere vaardigheden zijn direct toepasbaar op de afdeling, zoals onderhandelingsvaardigheden en het voeren van een systeemgesprek. Er is aandacht voor de eisen die de opleiding aan de aios stelt en de aios maakt kennis met de eigen afdeling, de instelling en de opleiders van het opleidingscluster. Er is een training in presentatievaardigheden als voorbereiding op het geven van referaten.

Tijdens de cursus worden de aiossen gestimuleerd om actief met de stof bezig te zijn, door gebruik te maken van casuïstiek, rollenspellen en discussie. Deze vorm van onderwijs heeft een hoger rendement dan het klassieke, frontale onderwijs (Chickering & Gamson 1987) en bereidt de aios voor op het modulaire onderwijs, waarin dezelfde lesvormen gebruikt worden.

Sinds oktober 2006 zijn er twee cursussen per jaar gegeven aan de startende aiossen. Uit de (anonieme) schriftelijke en mondelinge evaluaties blijkt consequent dat vrijwel alle cursusonderdelen als zeer goed beoordeeld worden, met scores tussen de 8 en de 9 op een 10-puntsschaal.

KWALITATIEF ONDERZOEK

Om inzicht te krijgen in de specifieke aspecten die de aiossen aan de cursus waarderen, ver-

TABEL 1 *Programma van de introductiecursus voor artsen in opleiding tot psychiater*

Dagdeel	Dag 1	Dag 2	Dag 3	Dag 4	Dag 5
ochtend	kennismaking	anamnestische en diagnostische vaardigheden	separeerbeleid	oriëntatie eigen afdeling/instelling	psychiater worden
	onderhandelen I	persoonlijkheidsstoornis in crisis	Wet Bopz		bewegingsbijwerkingen
	acute medicatie				video's maken
pauze	lunch met opleiders	lunch	lunch	lunch	lunch met tutor
middag	werken met het systeem	delirante patiënt	presentatievaardigheden	suïcidaliteit	proefdraaien eerste module
		onderhandelen II		korte PANSS-training	evaluatie en borrel

Wet Bopz = Wet Bijzondere Opnemingen in Psychiatrische Ziekenhuizen; PANSS = Positive and Negative Syndrome Scale.

richtten wij nader kwalitatief onderzoek. Hiervoor interviewden wij in drie focusgroepen 15 aiossen die in april 2007 de cursus volgden (Morgan & Spanish 1984).

RESULTATEN

Training in basiskennis en vaardigheden

De meeste aiossen vertelden dat ze voor de introductie cursus al voldoende zelfvertrouwen hadden om hun werk uit te voeren. Enkelen meldden dat ze na de introductie cursus minder zelfvertrouwen hadden, doordat ze zich ervan bewust werden een aantal vaardigheden nog onvoldoende te beheersen. Dit werkte echter motiverend: *'je krijgt besef van je eigen onvermogen: deze vaardigheden moet ik me eigen gaan maken'*.

De onderwerpen die in de introductieweek aan bod kwamen, vond men merendeels relevant. De noodzaak om specifieke basiskennis en vaardigheden te verbeteren, wisselde echter sterk per aios, afhankelijk van eerdere werkervaring. Dit gold vooral voor het onderwijs over de Wet Bijzondere Opnemingen in Psychiatrische Ziekenhuizen (Wet Bopz); voor sommige aiossen een nieuw onderwerp, voor anderen bekende informatie.

Betrokkenheid bij onderwijs en opleiding

De aiossen waren positief over de introductie cursus als duidelijk beginpunt van de opleiding: *'... een ijkpunt... je welkom voelen.... een overzicht krijgen van wat er komen gaat'*.

De meesten ervoeren een verschil tussen wel en niet in opleiding zijn. Verschillen die men noemde, waren onder andere: een hogere werkdruk door studie, meer beoordelingsmomenten, nooit klaar zijn, meer van jezelf verwachten, ergens naartoe werken.

De cursus speelde een (bescheiden) positieve rol in de overgang van anios naar aios: *'de introductieweek heeft de overgang voor mijn gevoel wel gemakkelijker gemaakt, minder abrupt. Je weet beter wat er op je af gaat komen.'*

De aiossen merkten tijdens de cursus dat onderwijs door de opleiders serieus werd genomen, met als gevolg dat zij het onderwijs zelf ook serieuzer namen. Bovendien enthousiasmeerde het om les te krijgen van goede docenten. In de introductie cursus werd benadrukt dat de aiossen eigen verantwoordelijkheid dragen voor het onderwijs. Er ontstonden verbondenheid met en betrokkenheid bij het opleidingscluster.

Groepsvorming

Bij elk interview werd de groepsvorming genoemd als belangrijkste effect van de introductie cursus. De groepsband ontstaat deels doordat de cursus intensief en interactief is. Het oefenen met rollenspellen was belangrijk, onder andere omdat deelnemers van elkaar konden leren, maar ook doordat ze zagen dat een ander *'het ook nog niet kan'*. Hierdoor *'leer je elkaar ook professioneel kennen'*. Groepsvorming is belangrijk voor het onderwijs, omdat het de veiligheid in de groep bevordert: *'je merkt dat mensen zich kwetsbaar durven op te stellen, dat kan alleen omdat je elkaar kent'*; *'je kent elkaar en durft confronterende opmerkingen te maken.'*

Daarnaast versterkte een groepsband de eigen verantwoordelijkheid voor het onderwijs: *'ik weet niet of ik er net zoveel energie in zou steken als ik niemand in de groep kende.'*

Ten slotte fungeerde de groep als een soort *'lotgenotencontact'*. Het werd een vertrouwensgroep waarin je dingen met elkaar kon delen en *'met elkaar onzeker mag zijn'*.

Inhoud en vorm van de cursus

De aiossen benoemden een aantal voordelen van het volgen van een intensieve cursus: groepsvorming, markering van het begin van de opleiding en de mogelijkheid om volledige aandacht aan het onderwijs te kunnen geven. De interactieve onderwijsvorm werd gewaardeerd en theorie vonden de meesten op dit moment minder relevant.

DISCUSSIE

De geïnterviewde aiossen waarden de introductiecursus als een goed begin van de opleiding, waarbij ze betrokkenheid bij het eigen onderwijs en groepsvorming als belangrijkste pluspunten noemen. Het groepsgevoel behelst meer dan sociale contacten alleen. De groep lijkt een gezamenlijk doel te hebben: goed onderwijs als manier om een goede psychiater te worden.

Na het volgen van de cursus bleken de meeste aiossen niet meer, maar juist minder zelfvertrouwen te hebben, omdat ze zich bewust waren geworden van de eigen beperkingen. Dit werd overigens ervaren als motiverend voor de opleiding. Training van kennis en vaardigheden blijft in de ogen van de aiossen een essentieel deel van het programma. Het blijkt lastig om een cursus op maat te geven voor elke individuele aios, aangezien de onderwijsgroep heterogeen is wat betreft kennis en werkervaring. Wel kan de cursus steeds aangepast worden naar aanleiding van suggesties van de deelnemers.

Er is weinig bekend over de effecten van een introductiecursus aan het begin van de specialistenopleiding. Betrouwbaar kwantitatief onderzoek naar de effecten van een dergelijke onderwijsvernieuwing, bijvoorbeeld een meting van het functioneren van de aiossen, is complex. Onze conclusies beperken zich daarom tot de meningen van de aiossen, die zich zeer tevreden toonden over de door ons ontwikkelde cursus.

Bij de implementatie van het nieuwe opleidingsplan psychiatrie zullen ook andere opleidingsclusters een introductiecursus gaan ontwikkelen. Het zou interessant zijn om onze bevindingen te vergelijken met die van andere cursusgroepen binnen en buiten ons opleidingscluster. Onze bevindingen kan men als leidraad gebruiken voor het ontwerpen van een cursus die bijdraagt aan een goed begin van de specialistenopleiding.

 Natalie Ran hielp bij het uitvoeren van de focusgroepinterviews.

LITERATUUR

- Brown, J., Chapman, T., & Graham, D. (2007). Becoming a new doctor: a learning or survival exercise? *Medical Education*, 41, 653-660.
- Chickering, A.W., & Gamson, Z.F. (1987). Seven principles for good practice in undergraduate education. *American Association of Higher Education Bulletin*, 39, 3-7.
- Goldracc, M.J., Davidson, M.D., & Lambert, T.W. (2003). Doctors' views of their first year of medical work and postgraduate training in the UK: questionnaire surveys. *Medical Education*, 37, 802-808.
- Hengeveld, M.H., Vleugel, L., Van der Gaag, R.J., Stek, M., & Glas, G. (Red.), (2009). *Herziening Opleiding en Onderwijs Psychiatrie (HOOP)*. Utrecht: De Tijdstroom.
- Morgan, D.L., & Spanish, M.T. (1984). Focus groups: a new tool for qualitative research. *Qualitative Sociology*, 7, 253-270.
- Centraal College van Medisch Specialisten. (2004). Kaderbesluit CCMS. *Staatscourant*, 14 december, 241, 20.
- Prince, K.J.A.H., van de Wiel, M.W.J., van der Vleuten, C.P.M., e.a. (2004). Junior doctors' opinions about the transition from medical school to clinical practice: a change of environment. *Education for Health*, 17, 323-331.
- Rousseau, A., Saucier, D., & Côté, L. (2007). Introduction to core competencies in residency: a description of an intensive, integrated, multispecialty teaching program. *Academic medicine*, 82, 563-568.
- Stark, P., & Mitchell, D.A. (2003). Bridging the gap - vocational trainee to senior house officer: a new induction course. *British Dental Journal*, 194, 167-171.

AUTEURS

F.E. DE VRIES is psychiater in opleiding bij GGZ Buitenamstel, Amsterdam.

L.N.M. PERQUIN is psychiater en plaatsvervangend A-opleider bij GGZ Buitenamstel, Amsterdam.

H.J.M. VAN ROSSUM is arts en hoogleraar Medisch Onderwijs aan het VUmc, Amsterdam.

A.J.L.M. VAN BALKOM is psychiater, A-opleider en hoogleraar Psychiatrie bij het VUmc en GGZ Buitenamstel, Amsterdam.

Correspondentieadres: L.N.M. Perquin, GGZ Buitenamstel, A.J. Ernststraat 887, 1081 HL Amsterdam.

E-mail: L.Perquin@ggzingeest.nl.

Geen strijdige belangen meegedeeld.

Het artikel werd voor publicatie geaccepteerd op 14-5-2009.

SUMMARY

Becoming a psychiatrist: an intensive induction course for trainee house officers – F.E. de Vries, L.N.M. Perquin, H.J.M. van Rossum, A.J.L.M. van Balkom –

Since October 2006 the specialist training for house officers in psychiatry in the province of North Holland has started with a one-week intensive induction course. The course has been designed to facilitate the transition to specialist training and to provide trainees with the tools they need for dealing with psychiatric emergencies. Fifteen house officers, divided into three focus groups, were asked for their views on the course. They gave the course a high rating and stated that it had had a positive effect on group-bonding and functioning in their subsequent training.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 51(2009)11, 841-845]

KEY WORDS house officer, induction course, specialist education